

BARBARA KROMOLICKA

NIESTANDARDOWE FORMY WSPARCIA RODZINY DYSFUNKCJONALNEJ

WPROWADZENIE

Stanisław Lem w książce *Powrót z gwiazd* opisuje spotkanie obywateli dwóch cywilizacji: przeszłości i przyszłości. Obywatel z przeszłości był wprowadzany w organizację życia/funkcjonowania cywilizacji przyszłości i zdał sobie sprawę, że w cywilizacji przyszłości:

Opowiadała mi o sobie, o swoim dzieciństwie, i w ten sposób po raz wtóry, a właściwie pierwszy, bo wypełniony realną ludzką treścią, dowiedziałem się, jak misternie było zbudowane to społeczeństwo nieustającej, czule stabilizowanej harmonii. Uważało za rzecz naturalną, że posiadanie dzieci, wychowanie ich w pierwszych latach życia jest kwestą wysokich kwalifikacji i wszechstronnego przygotowania, po prostu specjalnych studiów; już aby uzyskać pozwolenie posiadania potomka, małżeństwo musiało składać coś w rodzaju egzaminów. Wydało mi się to zrazu czymś niesłychanym, ale przyznać musiałem po namyśle, że paradoksalność obyczajów obciążała raczej nas, dawnych, a nie ich -bo w starej społeczności nie można było zbudować domu, mostu, wyleczyć choroby, dokonać prostej czynności administracyjnej bez określonego wykształcenia, i tylko właśnie rzecz największej odpowiedzialności, rodzenie dzieci, kształtowanie ich psychiki, oddana była na los ślepego przypadku i chwilowego pożądania, a zbiorowość zaczynała ingerować wówczas, kiedy -jeżeli popełnione zostały błędy- na ich naprawę było za późno (Lem, 2012, s. 322-333)

Autor dowodzi, jak wielkie znaczenie ma rodzina, jak potrzebne są odpowiednie kwalifikacje w rodzicielstwie, jak ogromne są społeczne oczekiwania związane z funkcjonowaniem i zadaniami rodziny.

Fenomen rodziny wymyka się wszelkim próbom zdefiniowania; dotąd nie udało się chyba nikomu opowiedzieć o niej całej prawdy. Jest tak skomplikowana,

---

Prof. dr hab. BARBARA KROMOLICKA – Katedra Pedagogiki Społecznej, Instytut Pedagogiki, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Szczeciński; adres do korespondencji: ul. Ogińskiego 16/17, 71-431 Szczecin; e-mail: barbara.kromolicka@usz.edu.pl. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1831-6623>.

a zarazem tak prosta. W świetle prawa określana jako najmniejsza komórka społeczna, w naukach społecznych zaś rozumiana jest jako środowisko i istotna przestrzeń rozwoju, czyli wzrostu i wzrastaniu jej członków. Jak dotąd, „cechą wyróżniającą polskie rodziny jest wysoki poziom solidaryzmu, a zatem to miejsce w którym członkowie przyjmują odpowiedzialność za swoich członków i świadczą sobie różnego rodzaju wsparcie i pomoc. To z uwagi na poczucie tożsamości i więzi między członkami, możemy traktować ją także, jako szczególną grupę wsparcia – grupę samopomocową”. (Kromolicka, 2017, s. 208) Oznacza to, że rodzina jest zdolna do utrzymania swojej stabilizacji, a w razie pojawiających się problemów do takiej wewnętrznej samoorganizacji, która może przywrócić konieczną równowagę, bez ingerencji z zewnątrz. Jest to możliwe, ponieważ jedynie w grupie rodzinnej znane są jej mocne i słabe strony, informacje o specyfice funkcjonowania w jej obrębie poszczególnych jej członków, których osoba spoza rodziny może nigdy nie uzyskać – włączając w to rodzinne sekrety, często bezpośrednio związane z sytuacją trudną, w jakiej się znaleźli. Nikt też poza członkami rodziny nie zna dynamiki i historii ujawnionego problemu zagrażającemu jej stabilizacji i realizacji przypisanych jej funkcji czy zadań.

Mimo tych wyjątkowych walorów nie zawsze życie w rodzinie przebiega bezproblemowo, wówczas potrzebne jest jej wsparcie. Gdy go brakuje dochodzi do dysfunkcjonalności w realizacji przypisanych jej funkcji, czy w ostateczności wręcz rozpadu rodziny. Skutki wieloaspektowego zjawiska dysfunkcjonalności rodziny są wyczerpująco opisane w literaturze przedmiotu. Badacze są zgodni co do tego, że rodzina wymaga ochrony, co jest naczelnym celem działania w polityce społecznej państwa, a wraz z tym wszystkich organów (publicznych i niepublicznych) powołanych do działania na rzecz jej wsparcia, a głównie ochrony dzieci. W związku z powyższym, zapewne wiele osób pamięta dokonaną zmianę paradygmatu pomocy dziecku w rodzinie zakładającego w swym podejściu pomoc dziecku poprzez pomoc/wsparcie udzielanej jego rodzinie, a szerzej środowisku rodzinnemu. Zmiana ta wynikała z utwierdzonego przekonania, że w rodzinie jest potencjał do zmiany i trwania przy odpowiednim uruchomieniu jej zasobów.

Pisząc o niestandardowych formach wsparcia rodziny dysfunkcjonalnej mamy na uwadze takie działania, które wykraczają poza tradycyjnie pojmowany system pomocy rodzinie problemowej w pomocy społecznej i pracy socjalnej.

1. KONFERENCJA GRUPY RODZINNEJ

W ślad za zmianą paradygmatu pomocy dziecku i rodzinie pojawiły się nowe formy wsparcia ukierunkowane na wykorzystanie potencjału rodziny, a urucha-

miane w pozapaństwowym systemie pomocy społecznej przez organizacje pozarządowe bądź osoby prywatne w ramach prowadzonych projektów badawczych. Do tych ostatnich niewątpliwie należy projekt „Konferencja Grupy Rodzinnej” (KGR). Inicjatywa ta z powodzeniem rozwijała się w Polsce, niestety, jak się okazało, jedynie przez krótki okres.

Projekt KGR został rozwinięty w Nowej Zelandii, gdzie stał się obowiązującym modelem pracy w każdym niemal przypadku przemocy lub zaniedbania w stosunku do dziecka (akta prawne Nowej Zelandii od 1989 r.). Model został zaprojektowany „jako sposób rozwiązywania problemów charakterystyczny dla społeczności, gdzie nie zanikły silne więzy pomiędzy członkami rodziny, społeczności lokalnej” (Przepierski, 2016, s. 120-121). Rdzenni mieszkańcy Nowej Zelandii mieli zwyczaj w szczególnie trudnych sytuacjach kryzysowych, jakie zdarzały się członkom ich rodzin, organizować spotkania całej wielopokoleniowej grupy rodzinnej, znajomych i innych osób wspierających rodzinę, by rozwiązać problem jaki się pojawił. Ten szczególny sposób postępowania – KGR – upowszechniony został w wielu krajach, m.in. w Australii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, a następnie w Europie: w Wielkiej Brytanii, Szwecji, Finlandii, Norwegii, Belgii, Holandii, Słowacji.

W Polsce formę pracy z rodziną w ramach KGR wprowadzono w 2003 roku, dzięki inicjatywie Jarosława Przepierskiego¹, którego można uznać za prekursora tej metody, wówczas jako prezesa Fundacji „Nadzieja dla Rodzin”. W określeniu KGR przyjęto, że są to „działania podejmowane przez rodzinę, wspierane przez koordynatora KGR mające doprowadzić do spotkania jak największej liczby członków rodziny w celu podjęcia próby rozwiązania problemu, jaki się w niej pojawił” (Przepierski, 2016, s.121)

W klasycznym ujęciu KGR składa się z czterech etapów:

1. Zgłoszenie rodziny do KRG (wyznaczenie osoby koordynatora).
2. Przygotowanie spotkania.
3. Spotkanie rodziny (dzielenie się informacjami, tworzenie i przyjęcie planu działania).
4. Wdrożenie planu w życie (Przepierski, 2016, s.122).

Model działania wskazuje na znaczenie inicjatyw oddolnych samej rodziny, a w szczególności na przyjmowanie odpowiedzialności za własne sprawy i rozwiązanie problemów głównie grupy rodzinnej (osoby ze sobą spokrewnione w linii pokrewieństwa i powinowactwa), osób zaprzyjaźnionych czy też z różnych powodów związanych z rodziną dotkniętą problemem. Model KGR można zastosować w przypadku pojawiających się w rodzinie kryzysów, m.in. sytuacji zwią-

---

¹ Dr Jarosław Przepierski, adiunkt w UMK Toruń.

zanych z bezradnością w sprawach prowadzenia gospodarstwa domowego oraz opiekuńczych i wychowawczych, niewydolności opiekuńczo-wychowawczej; choroby alkoholowej lub innych uzależnień członka rodziny; przemocą w rodzinie; długotrwałym bezrobociem; nieprzystosowaniem do życia związanym z opuszczeniem zakładu karnego; niepełnosprawnością, długotrwałą czy terminalną chorobą członka rodziny; koniecznością opieki nad osobą starszą; sieroctwem np. spowodowanym migracjami rodziców w poszukiwaniu pracy; koniecznością podjęcia opieki nad małoletnimi rodzicami; zaburzeniami zachowania (Kromolicka, 2017, s. 211).

Organizacja KGR zakłada pracę w grupie, w której każdy członek otrzymuje plan działania z podziałem na zadania i role. Liderem grupy może być pracownik socjalny, organizator społeczności lokalnej czy też osoba wyznaczona z centrum usług społecznych przy założeniu, że KGR jest ofertą usługi dla rodziny problemowej. W Polsce wdrażanie KGR w większości dotyczyło przypadków związanych ze wspieraniem rodzin z małymi dziećmi. Ocena pracy metodą konferencji wykazana w raporcie ewaluacyjnym „Praca z rodzinami zagrożonymi wykluczeniem społecznym metodą Konferencja Grupy Rodzinnej w 2010 roku w Polsce”, wydanym przez Fundację „Nadzieja dla Rodzin”, dowodzi wysoką skuteczność pracy tą metodą z rodziną dysfunkcyjną, pod warunkiem włączenia się w działanie na rzecz wspierania rodziny dużego grona osób. Między innymi z tego powodu ta interesująca metoda pracy z rodziną zupełnie zanikła.

2. RODZINY WSPIERAJĄCE

Inną formą wsparcia dziecka w rodzinie przeżywającej problemy opiekuńczo-wychowawcze – moim zdaniem mało znaną – jest „Rodzina Wspierająca”. Zgodnie z art. 71 Konstytucji RP „Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych” (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483). W trosce o dobro dzieci oraz rodziny państwo polskie uchwaliło ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r., wprowadziła ona nowe metody pracy z rodziną mającą trudności opiekuńczo-wychowawcze. W ustawie tej są ściśle określone zadania dla poszczególnych szczebli państwowych, rozpoczynając od województwa, poprzez powiat, kończąc na samorządzie lokalnym -gminie. Najbardziej odpowiedzialne zadanie ma oczywiście gmina, ponieważ to właśnie pracownicy ośrodków pomocy społecznej na terenie gminy są najbliżej rodziny i pracują w jej środowisku. (Siemaszko, 2021, s.152)

Powszechnie już znaną metodą wsparcia jest asystent rodziny, który choć pracuje z rodziną najbliżej, to najczęściej nie może nieustannie jej towarzyszyć podczas codziennego życia. By rozwiązać w jakiejś mierze ten problem w wymienionej Ustawie wprowadzono nową formę pomocy jaką są rodziny wspierające. „Ustawa bardzo ogólnie określa zasady ustanawiania i funkcjonowania rodzin wspierających, a także ich zakres współpracy z rodziną problemową/dysfunkcjonalną. Co niezwykle istotne, wprowadzenie do współpracy rodziny wspierającej, podobnie jak przy asystenturze rodziny, może się odbywać tylko za jej zgodą i przy współdziałaniu. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy sąd nakazuje taką współpracę”.

(Jakimiec 2016, s.112-114)

Rodzina wspierająca jest fakultatywnym zadaniem gminy. Byłoby wspaniale, gdyby w każdej gminie była chociaż jedna taka rodzina, która przeżywając trudności mogła mieć wsparcie w postaci innej rodziny ze swojego środowiska lokalnego. Wyniki sprawozdania, z realizacji ustawy z dnia 9 czerwca 2011 o wspieraniu rodzin i systemie pieczy zastępczej, nie są jednak optymistyczne. W 2019 roku na 2478 gmin w Polsce przypadało jedynie 104 rodziny wspierające, a z ich pomocy korzystało zaledwie 118 rodzin przeżywających trudności (Dz.U. z 2020 r. poz. 821).

Odpowiedzialność za wyszukiwanie rodzin wspierających spoczywa na pracownikach socjalnych i asystentach rodzin. W zasadzie ta druga grupa zawodów pomocowych powinna być najbardziej zainteresowana nawiązaniem współpracy z takimi rodzinami. „Kandydaci chętni do pełnienia takiej funkcji muszą najpierw przejść pozytywną weryfikację. Ustawa wprawdzie nie określa, kto może pełnić funkcję rodziny wspierającej, jednak muszą to być osoby o nieposzlakowanej opinii, ze stałym źródłem dochodu. Powody, które mogą wykluczać potencjalnych kandydatów to: występowanie problemów wychowawczych z własnymi dziećmi, pozbawienie bądź ograniczenie władzy rodzicielskiej, występowanie chorób natury psychicznej, niewywiązywanie się z obowiązku alimentacyjnego czy też odbywanie wyroku więzienia za przestępstwa popełnione umyślnie (Siemaszko, 2021, s. 155).

Rodzina wspierająca ma być niejako wzorem do naśladowania, środowiskiem w którym rodziny borykające się z problemem odnajdują wsparcie i wzory funkcjonowania w życiu codziennym. Zgodnie z art. 30 Ustawy dopuszcza się, aby rodziny wspierane były przez osoby z najbliższego środowiska dziecka (Dz.U. 2011 nr 149 poz. 887). To właściwe podejście, ponieważ wtedy rodziny z reguły się znają, a wyrażając zgodę na współpracę potwierdzają także, że mają do siebie zaufanie. To istotne rozwiązanie również z tego powodu, że współpraca z rodziną wspierającą jest dobrowolna, co oznacza, że nie można jej rodzinie narzucić.

Tylko na zasadzie dobrowolności można wypracować specyficzną więź między rodziną wspierającą i wspieraną, by rozwiązywać pojawiające się problemy, a w szczególności te dotyczące pomocy dzieciom. Takie podejście doprowadza do poszukiwania w środowisku rodzinnym dziecka zasobów, które warunkują skuteczną pomoc.

Zadaniem RW jest nauka rodziców umiejętności opiekuńczo-wychowawczych, oraz wsparcie różnych innych sfer życia, które utrudniają prawidłowe funkcjonowanie: np. racjonalne gospodarowanie budżetem, prawidłowe prowadzenie gospodarstwa domowego, sprawy urzędowe, problemy zdrowotne (Bielecka, 2018, s. 149-151). Rodzina wspierająca nie zastępuje, ani też nie wyręcza biologicznych rodziców, ma być jedynie wzorem tego, jak należy się zachować, postępować w wielu sferach funkcjonowania w rodzinie.

3. TWORZENIE UMOWY I USTALANIE ZAKRESU ZADAŃ

Przy współpracy z pracownikiem socjalnym bądź asystentem rodziny opracowywany jest plan wspierania, który najczęściej dotyczy trzech obszarów: opieki i wychowania dzieci; prowadzenia gospodarstwa domowego; kształtowania i wypełniania przez naturalnych rodziców podstawowych ról społecznych (Siemaszko, 2021, s. 156).

Głównym kierunkiem działania jest dobro dziecka, a w związku z tym do szczegółowych zadań należy: udzielenie wsparcia emocjonalnego i porad w zakresie wychowywania i opieki nad dzieckiem; monitorowanie systematyczności uczęszczania dzieci do przedszkola; zapewnienie/umożliwienie dzieciom korzystania ze zorganizowanych form spędzania czasu wolnego; zapewnienie dzieciom bezpieczeństwa, prawidłowe odżywianie itp.

Nadmienić należy, że umowa z RW podpisywana jest przez kierownika Ośrodka Pomocy Społecznej z upoważnienia wójta gminy. Ta forma pomocy jest nieodpłatna, choć istnieją pewne dziedziny, które są refundowane, a dotyczy to wydatków poniesionych w związku ze wspieraniem dziecka np. wyjście do kina, wycieczka itp. W takiej sytuacji rodzina wspierająca może starać się o zwrot poniesionych wydatków na dziecko. Oczywiście zawsze ustala się pewien budżet, który jest do dyspozycji rodziny wspierającej, a którego nie można przekroczyć, co zapobiega nieprawidłowemu wydatkowi funduszy.

Rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze, korzystając z pomocy rodziny wspierającej, mają szansę w skrajnych przypadkach zachować władzę rodzicielską i tym samym ochronić dzieci przed zmianą środowiska

wychowawczego. Właśnie ochrona dzieci i zachowanie ciągłości rodziny jest najważniejszym postulatem, który powinien być priorytetem poszukiwania w środowiskach lokalnych rodzin wspierających. Niestety, wiedza o możliwościach działania rodziny wspierającej jest bardzo mało rozpowszechniona wśród samorządów lokalnych odpowiadających za kreowanie lokalnej polityki i pomocy społecznej. Brak jest też badań dotyczących tej interesującej formy wsparcia społecznego, które dodatkowo uzasadniałyby poszukiwanie tego typu rodzin w społeczności lokalnej. Moim zdaniem, dużą rolę w tym zakresie mogą odegrać organizacje pozarządowe, szczególnie działające w obszarze kościoła różnych wyznań, a które w swym działaniu kierują się wzorem „Dobrego Samarytana”. To ważne zagadnienie wymaga już jednak osobnego opracowania.

PODSUMOWANIE

Współcześnie, w zakresie wsparcia rodziny znajdującej się w sytuacji problemowej – kryzysowej stosowanych jest wiele rozwiązań – od systemowej pomocy społecznej, asystentury rodzin po działania terapeutyczne. Ciężar odpowiedzialności za wsparcie rodzin, a w nich dzieci jest po stronie instytucji państwowych i coraz częściej także organizacji pozarządowych. Szansę na efektywne wsparcie rodzin upatrywać należy jednak w działaniach, które dostrzegają potencjał rodziny i jej zdolność, przy ukierunkowanym wsparciu, do samoorganizowania się.

BIBLIOGRAFIA

- BIELECKA, E. (2018). Rodzina wspierająca – dedykowana forma wsparcia dla rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. *Praca Socjalna* 33(2), 144-165.
- Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2019 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Dz. U. z 2020 r. poz. 821. <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-rady-ministrow-o-realizacji-w-roku-2019-ustawy-z-dnia-9-czerwca-2011-r-o-wspieraniu-rodziny-i-systemie-pieczy-zastepczej-dz-u-z-2020-r-poz-821> [dostęp: 21.05.2022].
- JAKIMIEC, D. (2016). *Dysfunkcjonalność rodziny jako przedmiot postępowania wykonawczego w prawie rodzinnym i opiekuńczym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN,
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483. <https://lexlege.pl/konstytucja-rzeczypospolitej-polskiej/> [dostęp: 11.05.2022].
- KROMOLICKA, B., (2017). Wsparcie rodziny w drodze jej samoorganizacji metodą Konferencji Grupy Rodzinnej. *Studia Pedagogiczne*, 70, 207-217.
- LEM S. (2012). *Powrót z gwiazd*. Warszawa: Wydawnictwo Agora.

- PRZEPERSKI, J. (2016). Konferencja Grupy Rodzinnej – podejście familiocentryczne w pracy socjalnej z rodziną. W: I. Krasiejko, M. Ciczowska-Giedziun (red). *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji. Analiza metodycznego działania z osobami potrzebującymi pomocy* (117-132). Warszawa: Instytut Rozwoju Służb Społecznych.
- Raport ewaluacyjny. Praca z rodzinami zagrożonymi wykluczeniem społecznym metodą Konferencja Grupy Rodzinnej w 2010 roku w Polsce*. Toruń: Fundacja „Nadzieja dla Rodzin”, r (1-82)
- SIEMASZKO A., (2021). Rodzina wspierająca na drodze wspierania rodziny w: M. Piorunek, J. Nawój-Połoczańska, A. Skowrońska-Pućka, *Wspieranie jednostek i grup w różnych wymiarach życia społecznego*, (151-163) Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz. U. 2011, nr 49 poz. 887.

NIESTANDARDOWE FORMY WSPARCIA RODZINY DYSFUNKCJONALNEJ

STRESZCZENIE

Współcześnie w zakresie wsparcia rodziny znajdującej się w sytuacji problemowej -kryzysowej stosowanych jest wiele rozwiązań – od systemowej pomocy społecznej, asystentury rodzin po działania terapeutyczne. Ciężar odpowiedzialności za wsparcie rodzin w kryzysie, a w nich dzieci przyjmują instytucje państwowe, czy też coraz częściej organizacje pozarządowe, które jednak działają w oparciu o już utrwalone w pomocy społecznej formy wsparcia. Szansę na efektywne wsparcie należy jednak upatrywać w działaniach, które dostrzegają potencjał rodziny i jej zdolność przy ukierunkowanym wsparciu do samoorganizowania się. W podejściu takie wpisuje się wsparcie oferowane dzięki coraz bardziej zapominanej Konferencji Grupy Rodzinnej oraz jeszcze mało rozpoznań w pomocy społecznej Rodziny Wspierającej.

Słowa kluczowe: Rodzina w kryzysie; Konferencja Grupy Rodzinnej; Rodziny Wspierające.

NON-STANDARD FORMS OF SUPPORT FOR DYSFUNCTIONAL FAMILY

SUMMARY

Nowadays, in terms of supporting a family in a problem-crisis situation, many solutions are used - from systemic social assistance, family assistantship to therapeutic activities. The burden of responsibility for supporting families in crisis, and children in them, is assumed by state institutions, or increasingly NGOs, which, however, operate on the basis of already established forms of support in social welfare. The opportunity for effective support, however, should be seen in activities that recognize the potential of the family and its ability, with targeted support, to self-organize. The support offered through the Family Group Conference and Family Support fits into this approach.

Keywords: Family in crisis situation; Family Group Conference; Family Support.